

Nr 265.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till byggnadsarbeten m. m. vid statens tvångsarbetsanstalter; given Stockholms slott den 18 mars 1921.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet för socialärenden för denna dag, vill Kungl. Maj:t härigenom föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Henning Elmquist.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 18 mars 1921.

Närvarande:

Statsministern VON SYDOW, ministern för utrikes ärendena greve WRANGEL, statsråden ERICSSON, DAHLBERG, MURRAY, ELMQUIST, MALM, BERGQVIST, HAMMARSKJÖLD, EKEBERG, HANSSON, BESKOW.

Chefen för socialdepartementet, statsrådet Elmquist anförde:

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t under tilläggsstatens femte huvudtitel, punkt 7, föreslagit riksdagen, att, i avbidan på sär-
Bihang till riksdagens protokoll 1921. 1 saml. 225 häft. (Nr 265.) 673 21 1

skild proposition i ämnet, till utförande av vissa byggnadsarbeten m. m. vid statens tvångsarbetsanstalt å Svartsjö å tilläggsstat för år 1921 beräkna ett reservationsanslag av 285,000 kronor.

Jag anholder nu att få till behandling upptaga denna jämte andra i samband därmed uppkomna frågor.

På grund av nådigt bemyndigande den 9 juli 1920 har dåvarande chefen för socialdepartementet samma dag tillkallat särskilda personer att i egenskap av sakkunniga inom departementet biträda med utarbetande av förslag till erforderliga författningar angående statens tvångsarbetsanstalter ävensom med utredning och förslag till de åtgärder, som i övrigt kunde finnas påkallade i sammanhang med berörda anstalters skiljande från fångvården. Dessa sakkunniga, ledamoten i riksdagens första kammare byråchefen greve G. Lagerbjelke, ordförande, samt kyrkoherden Hagbard Isberg, överläkaren, medicine doktorn Olof Kinberg, ledamoten av riksdagens första kammare Fritz Lindqvist, t. f. kansli-rådet Hjalmar Nyman, brigadören vid frälsningsarmén Alma Petri och direktören C. G. Reutercrona, hava den 2 december 1920 avgivit betänkande, innefattande bland annat förslag till stadga för statens tvångsarbetsanstalter, samt till vissa nybyggnads- och omändringsarbeten vid anstalterna. Kungl. Maj:t har den 23 december 1920 utfärdat stadga i huvudsaklig överensstämmelse med de sakkunnigas förslag, enligt vilken stadga inseendet över och högsta ledningen av varje anstalt tillkommer en av Kungl. Maj:t för en tid av högst fyra år i sänder förordnad styrelse.

*Tvångs-
arbetssak-
kunniga
angående
riktlinjer för
lösdrivar-
behandlingen
omläggning.*

Ovannämnda sakkunniga, vilka kallats de tvångsarbetssakkunniga, hava i sitt betänkande angivit vissa riktlinjer för lösdrivarbehandlingen omläggning inom de gränser, nu gällande lösdrivarlag utstakade, utan att därigenom fattigvårdslagstiftningskommitténs pågående utredning rörande ny lösdrivarlag föregreps. Särskilt har därvid framhållits av de sakkunniga, att anstaltsbehandlingen borde i första hand inriktas på att genom uppfostran och individuell behandling återföra lösdrivaren till ett nyktert och ordentligt liv. Vid individualiseringen borde hänsyn tagas till den internerades förutsättningar i avseende å psykisk läggning, ursprung och uppfostran, vanor, yrkesutbildning, tidigare ställning m. m. I fråga om rent yttre anordningar vid anstalterna borde åtgärder vidtagas för att mindre framhäva tvångsarbetets likhet med fängelse och staffarbete. Logementen borde i möjligaste mån befrias från karaktären av straffanstalt, varjämte förbättringar borde vidtagas med avseende å de hygieniska anordningarna.

De tvångsarbetssakkunniga hava, såsom ovan nämnts, föreslagit vissa nybyggnads- och omändringsarbeten vid tvångsanstalterna, avseende att få dem anordnade så, att de lämpade sig för den omläggning av lösdriivarbehandlingen, som med anstalternas skiljande från fångvården åsyftades.

Därvid hava de sakkunniga beträffande tvångsarbetsanstaltens å Svartsjö nuvarande lokaler uttalat, att dessa i flera avseenden vore otillfredsställande. Själva anstaltshuset — i övrigt väl underhållna — vore olämpligt placerade och de i dem inredda lokalerna numera otidsenliga, otillräckliga och i några fall verkligt underhaltiga. Anstalten förfogade över fem skilda byggnader: nattcellbyggnaden — det forna slottet — sjukhusbyggnaden, ekonomihuset, verkstadshuset och kanslibyggnaden. I f. d. slottet vore tvångsarbetarne inlogerade i nattceller — sovboxar — vilka till ett antal av 300 inretts i de redan befintliga rummen. Boxarna vore försedda med mellanväggar av korrugerad plåt och gallerverk av trä å framsidan. Å nedre botten låge boxarne i två våningar. Nödiga diskrum vore provisoriskt inredda i en del halv- och helmörka skrubbar. I byggnaden funnes dessutom ett vaktrum samt en s. k. centralhall — det forna slottskapellet — jämte förstugor och två trappuppgångar. I den rymliga källarvåningen vore två isoleringsceller inredda samt dessutom proviantförråd och torkrum m. m. Å vindarne funnes beklädnadsförråd och andra förrådsutrymmen. I sjukhusbyggnadens övre botten vore sjukavdelningen förlagd. Denna bestode av väntrum, läkarens mottagningsrum, ett behandlingsrum, ett mindre operationsrum, tre sjuksalar, kök och badrum jämte klosetter och förrådsutrymme. I byggnadens nedre våning funnes skolsal, biblioteksrums, expeditiionsrum för pastor och lärare samt kamrerarekontor och mottagningsrum för nyanlända tvångsarbetare. Å vinden förvarade tvångsarbetarnes till anstalten medhavda kläder och effekter. I ekonomihuset funnes kök, bageri, tvätteri med torkvind och särskilt mangelrum, bad- och ångpannerum. I verkstadshuset vore förlagda anstaltens reparationsverkstäder i två bottnar samt i vindsvåningen en större samlings-sal. Kanslibyggnaden inrymde expeditiionslokaler och vaktrum samt 9 straffceller. Samtliga anstaltslokaler uppvärmdes medels koks-kaminer utom sjukhusbyggnaden och kanslihusets övre våning, där kakelugnar funnes. Elektriskt ljus hölle på att inledas i samtliga hus. Vatten och avlopp funnes i ekonomihuset, i f. d. slottet och i sjukhusbyggnaden. Cisterner vore uppställda å slottsvinden och å ekonomihusets torkvind,

Nybyggnads-
och om-
ändrings-
arbeten vid
statens
tvångs-
arbetsanstalt
å Svartsjö.
Sakkunniga.

dit vattnet pumpades från en å borggården befintlig borrhunn med riklig vattentillgång.

De sakkunnige ansåge följande fel vidlåda tvångsarbetsanstaltens nuvarande lokaliteter: Anordnandet i slottsrummen av 300 nattceller eller sovboxar, delvis inredda i två våningar, medförde ett hopande av alltför många människor i en byggnad utan möjlighet att verkligt individualisera dem genom förläggande i skilda grupper av de olikartade element, vilka var för sig fordrade särskild behandling. Sjukhusavdelningen bestode av inbördes så olämpligt belägna och anordnade lokaler, att avdelningen på den grund helt måste utdömas. Det i ekonomihuset belägna anstaltsköket vore för trångt och saknade helt och hållet utrymme för insättande av stekspisel och anordningar för rensning och diskning, varjämte det i samma byggnad anordnade bageriet ävenledes vore i behov av utvidgning och ändrade ugnsförhållanden. De i kanslibyggnaden belägna straffcellerna vore alltför små och för få till antalet. Expeditionslokalerna vore var för sig tillräckliga men låge nu spridda och behövde sammanföras i en byggnad. Uppvärmningen av anstaltens hus genom kaminer vore ur alla synpunkter förkastlig och oekonomisk samt även eldfarlig. Hygieniska anordningar — tvätt- och diskrum — saknades nära nog fullständigt eller vore, där de förefunnes, synnerligen underhaltiga. Vatten- och avloppsledningar saknades vid de flesta bostadshusen och, där sådana ledningar funnes, fungerade de otillfredsställande på grund av otillräckliga rördimensioner och cisternutrymmen jämte otillfredsställande pumpanordningar. Omslutningsplanken kring anstalten, vilka vore av trä, vore delvis nedruttnade och behövde ersättas med stenmur eller annan hägnad av hållbar materiel.

Norskt
kommitté-
betänkande.

I frågan huru en tidsenlig tvångsarbetsanstalt borde vara anordnad, hava de tvångsarbetssakkunniga lämnat redogörelse för ett i december 1908 dagtecknat utlåtande, avgivet av en i Norge av norska justitiedepartementet tillsatt kommitté med uppdrag att utarbeta plan för en ny norsk tvångsarbetsanstalt; och hava de sakkunniga förklarat sig kunna i huvudsak instämma med de uttalanden, som lämnats i berörda utlåtande av den norska kommittén.

Angående de synpunkter, som enligt den norska kommittén borde vinna beaktande vid anordnande av en modern tvångsarbetsanstalt, må här anföras följande:

I varje tvångsarbetsanstalt måste finnas ett tillräckligt antal celler. Dessa skulle hava användning i många olika fall: för nykomna, för avgående, för sjuka och sjukliga, för personer, vilkas sinness tillstånd krävde

mera stillhet under längre eller kortare tid, för personer, som av en eller annan orsak måste särskilt observeras, för personer, som vore för goda att blandas med hopen, för dåliga personer, vilkas moraliska inflytande på de andra vore i särskild grad ogynnsam, för personer med pervers könsdrift, för orostiftare m. fl. Vidare vore det nödvändigt att ständigt hava ett antal lediga celler till disposition, då de kunde behövas för att i sin begynnelse kväva tillbud till myteri och sammangaddningar. Det minsta antal celler, som krävdes för en genomsnittsbeläggning av 200 man, vore 30 à 40.

De till tvångsarbetarnes inlogering bestämda byggnaderna måste vara i möjligaste mån eldsäkra. Detta först och främst av hänsyn till alla de personer, som hölles instängda i låsta rum. Uppstode om natten eld i en anstaltsbyggnad av trä, vore föga sannolikt, att alla skulle kunna komma ut. Kravet på eldsäkerhet kunde endast tillfredsställas genom att bygga stenhus med brandsäkra golv. Denna hänsyn talade även för användandet av centraluppvärmning och elektriskt ljus.

Byggnaderna måste vara så inrättade, att det finnes möjlighet att genomföra en tillfredsställande gruppering av tvångsarbetarna. Särskilt måste stora gemensamma sov- och matsalar undvikas. Sådana vore icke allenast förkastliga ur säkerhetshänsyn, då stora gemensamhetsrum gäve tvångsarbetarna tillfälle att ställa till komplotter och sammangaddningar och att uppträda i samlad trupp. Men också hänsynen till den moraliska smittan gjorde det nödvändigt att kunna gruppera de internerade efter ålder, tidigare bestraffningar o. s. v.

På grund av nådigt bemyndigande den 27 augusti 1920 hava de tvångsarbetssakkunniga anlitat arkitekten Hjalmar Berven att biträda de sakkunniga vid utarbetande av förslag till erforderliga nybyggnads- och omändringsarbeten vid Svartsjö; och har Berven i enlighet med av de sakkunniga gjorda anvisningar uppgjort ritningar till dessa arbeten ävensom kostnadsförslag, till vilka ritningar och förslag jag tillåter mig hänvisa.

Sakkunniges
förslag till
nybyggnads-
och om-
ändrings-
arbeten vid
Svartsjö.

De föreslagna arbetena äro enligt de sakkunnigas förslag följande:

I expeditionsbyggnaden skulle de i bottenvåningen belägna cellerna borttagas och där i stället anordnas kontor, expedition och kassavalv för kamreraren samt ett rum och ett förråd, vilka skulle läggas till vaktrumsavdelningen.

I våningen 1 trappa upp skulle endast mindre förändringar göras i samband med borttagandet av de nuvarande skorstensstockarna.

I ekonomibyggnaden borde köket utökas med ett särskilt stekkök, renseri och skafferi, och skulle alla lokalerna förses med moderna anordningar för en rationell skötsel av en dylik anläggning. Bageriet skulle förflyttas till den västra tillbyggnaden och skulle bestå av ett rum för förvaring av bränsle och eldning av ugnen, själva bageriet samt ett rum för utlämning av bröd. Tvättinrättningen skulle i huvudsak bibehållas i oförändrat skick utom att förändringar skulle vidtagas beträffande lokalerna för in- och utlämning av tvätt samt förrådet. Å vinden skulle inredas torkrum samt stryk- och mangelrum. Den östra tillbyggnaden, i vilken det nuvarande ångpannerummet vore beläget, skulle utökas med en avdelning för bad, innehållande avklädningsrum, badstu och karbad. Dessutom skulle finnas en mindre reparationsverkstad som ersättning för det utrymme i ångpannerummet, som nu disponerades för dylika arbeten, men sedan måste användas på annat sätt.

Inom slottet skulle vidtagas endast mindre förändringar. I bottenvåningen hade i norra delen av byggnaden anordnats en sjukavdelning, bestående av väntrum, behandlingsrum, rum för läkare, två sjuk-salar, isoleringsrum, kök, badrum samt förråd. Resten av bottenvåningen samt hela våningen 1 trappa upp vore avsedd att användas till logement.

De hygieniska kraven hade tillgodosetts genom anordnandet av tamburer för ytterkläder, tvättrum och diskkök. De nuvarande boxarna i logementen vore ämnade att borttagas i den utsträckning, det kunde anses lämpligt, när den planerade slutna avdelningen bleve färdig.

Slottets fasader berördes icke på något sätt av ändringsarbetena, med undantag för att ett par nu igenmurade fönster på norra gaveln åter skulle upptagas.

I sjukhusbyggnaden, där bottenvåningen för närvarande användes till skollokaler m. m. och huset för övrigt till sjukhus, skulle våningen 1 trappa upp ändras till en avdelning omfattande 13 mindre rum, avsedda för 1 person i varje rum, samt dagrum, tvättrum och diskkök samt rum för vårdare. I bottenvåningen skulle inga förändringar göras utom att trappan i sydvästra hörnet skulle borttagas och stora trappan fortsättas upp på vinden.

Den slutna avdelningen vore avsedd att uppföras av tegel i två våningar. Den innehölle i souterrainvåningen 5 stycken straffceller samt i bottenvåningen 24 celler, två diskkök, två tvättrum samt vaktrum, uppdelade på båda sidor om en mittkorridor. Våningen 1 trappa upp vore lika med bottenvåningen, utom att den innehölle 26 celler, alltså hela huset 50 celler. Cellernas storlek vore 6 m² och 18 m³, vilket av

de sakkunniga ansetts tillräckligt. Byggnaden skulle vara förlagd i förlängningen av det nuvarande sjukhuset och skulle sålunda med sitt läge i norr och söder komma att erbjuda bästa möjliga belysningsförhållanden.

I verkstadsbyggnaden skulle inga andra ändringar göras, än de, som vore betingade av värmelednings indragande.

Det nuvarande träplanket vore avsett att ersättas med en mur i likhet med den, som redan funnes vid entréen.

Utanför ekonomibygnaden intill pannrummet skulle vattentornet förläggas. Det skulle uppföras av sten och cisternen skulle rymma 50 m³. Tornet skulle uppföras till sådan höjd, att alla inom anstalten liggande byggnader kunde erhålla vatten.

Enligt de sakkunnigas betänkande bilagda kostnadsberäkningar skulle kostnaderna uppgå för

ändringsarbeten inom expeditionsbyggnaden	till kronor	27,433: —
» » ekonomibygnaden	» »	67,321: —
» » slottet	» »	105,710: —
» » sjukhuset	» »	37,755: —
nybyggnad för slutna avdelning	» »	272,435: —
» » vattentorn	» »	43,549: —
Summa kronor		554,203: —

Härtill komma kostnader för värme, vatten och avlopp	kronor	275,000: —
mur kring anstalten	»	30,000: —
järngaller i en del fönster	»	5,400: —
Summa kronor		310,400: —

Hela kostnaden för om- och tillbyggnad av anstalten slutar alltså på en summa av 864,603 kronor.

De sakkunniga uttala vidare, att samtliga dessa ändrings- och nybyggnadsarbeten helt naturligt ej kunde samtidigt verkställas. Med hänsyn till såväl ekonomiska skäl som till nu rådande förhållanden å byggnadsmarknaden borde arbetena utföras i olika stadier, sålunda i

1:sta byggnadsstadiet: ekonomibygnaden, vattentornet, verkstads-
huset samt en del yttre ledningar för värme, vatten och avlopp;

2:dra byggnadsstadiet: slutna avdelningen och omslutningsmur;

3:dje byggnadsstadiet: slottet, sjukhusbyggnaden och expeditions-
byggnaden.

I enlighet med det nu anförda hava de sakkunniga hemställt, att Kungl. Maj:t måtte hos riksdagen göra hemställan, att riksdagen måtte ej mindre medgiva utförande av nybyggnads- och omändringsarbeten å Svartsjöanstalten i huvudsaklig överensstämmelse med de sakkunnigas förslag för en beräknad kostnad av sammanlagt 864,603 kronor än även till bestridande av kostnaderna för omändringen av ekonomibyggnaden och verkstadshuset samt för uppförande av vattentorn och anordnande av en del yttre ledningar för värme, vatten och avlopp på tilläggsstat för år 1921 anvisa ett reservationsanslag å 250,000 kronor.

Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen, som avgivit yttrande över de sakkunnigas förslag, har ej haft något att däremot erinra.

Byggnadsstyrelsen.

I infortrat yttrande den 10 december 1920 över ovannämnda förslag har byggnadsstyrelsen anført: Emot de föreslagna ändringsarbetena inom anläggningarna vid Svartsjö funne styrelsen, vad de äldre byggnaderna beträffade, icke någon anledning till erinran liksom ej heller mot det föreslagna nya vattentornet. Med avseende å den föreslagna nybyggnaden för en sluten avdelning framhölle byggnadsstyrelsen, att densamma vore ritad för träbjälklag. Det förefölle styrelsen föga tillrådligt, att i en byggnad för ifrågavarande ändamål använda annat än fullt eldsäkra konstruktioner, en uppfattning, vari styrelsen funnit sig ytterligare styrkt genom den av de tvångsarbetssakkunniga med instämmande anförda norska utredningen i berörda avseende. Från de sakkunniga hade också under hand överlämnats ett alternativt förslag rörande bjälklagen i sistnämnda nybyggnad, enligt vilket dessa bjälklag föresloges att utföras av armerad betong. Styrelsen ansåge sig fördenskull böra på det bestämdaste påyrka, att åtminstone bjälklaget över den utgrävda delen av källaren samt bjälklagen mellan våningarna utfördes av armerad betong. Den merkostnad, som härigenom skulle uppkomma, torde till allra största delen kunna kompenseras genom att den ena hjärtmuren i detta fall skulle kunna uteslutas samt ersättas med en tunnare mellanvägg. Vidkommande kostnadsberäkningarna hade styrelsen funnit, att de däri angivna à-priserna icke torde vara tillräckliga efter det senast träffade löneavtalet inom byggnadsindustrien. Huru stort tillägg till de beräknade priserna, som vore erforderligt, kunde ännu icke med full säkerhet bestämmas, men torde förslagsvis kostnaderna för rena byggnadsarbeten böra ökas med 20 procent.

Såsom de sakkunniga framhållit, vidlåda många fel de nuvarande byggnaderna och anläggningarna å Svartsjö, vilka fel måste avlägsnas, om anstalten skall kunna fylla de krav, som numera måste ställas på anstalten med hänsyn till den pågående omläggningen av tvångsarbetarnas behandling. Särskilt vill jag därvid framhålla vikten av, att anstalten erhåller en sluten avdelning med tillräckligt antal celler, utan vilka det i många fall torde bli omöjligt för anstaltsledningen att genomföra en individuell behandling av tvångsarbetarna.

Departementets
chefen.

Ehuru det således vore önskvärt, att åtminstone de byggnadsarbeten, som av de sakkunniga hänförs till det första byggnadsstadiet, under innevarande år komme till utförande, finner jag med hänsyn till nu rådande ekonomiska förhållanden och osäkerheten av alla nu gjorda kostnadsberäkningar, att endast de av dessa arbeten böra ifrågakomma, som äro mest nödvändiga. Efter samråd med anstaltsledningen föreslår jag därför, att medel nu äskas allenast till ombyggnad av ekonomihuset, för vilket arbete kostnaden av de sakkunniga beräknats till 67,321 kronor, men torde kunna nedbringas till 65,000 kronor.

Jag övergår härefter till väckt fråga om upprensning av de invid Svartsjöanstalten belägna Hillersjö- och Svartsjövikarna, vilken åtgärd även den avser att förbättra de hygieniska förhållandena vid Svartsjö.

Upprensning
av Hillersjö-
och Svartsjö-
vikarna.

Direktören vid tvångsarbetsanstalten å Svartsjö gjorde uti särskilda skrivelser till fängvårdsstyrelsen den 12 augusti 1916 och den 29 april 1919 framställningar om verkställande av en allsidig utredning rörande behovet av rensningsarbeten i Svartsjövikens samt i hamnbassängen och kanalen vid Svartsjö.

Direktörens
vid statens
tvångsarbets-
anstalt å
Svartsjö fram-
ställningar.

Med anledning härav hemställde fängvårdsstyrelsen i underdånig skrivelse den 13 juni 1919, att, när den alltjämt fortgående uppgrundningen av Svartsjövikens kunde för de sanitära förhållandena vid anstalten innebära fara och då det för anstalten vore av vikt, att trafiken sjöledes kunde obehindrat uppehållas, Kungl. Maj:t tacktes till fängvårdsstyrelsens förfogande ställa ett belopp av intill 1,500 kronor för åstadkommande genom sakkunnig person dels av undersökning, till vilken utsträckning uppmuddrings- och rensningsarbeten i såväl den innanför Svartsjöbron befintliga delen av Svartsjövikens som hamnbassängen och segelrännan kunde vara nödvändiga, samt dels av planer med kostnadsförslag över de arbeten, som vid undersökningen kunde finnas erforderliga.

Fängvårds-
styrelsen.

Väg- och
vattenbygg-
nadsstyrelsen.

Kungl Maj:ts
beslut den 11
i 1919.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som hördes i ärendet, tillstyrkte fångvårdsstyrelsens framställning.

Genom beslut den 11 juli 1919 bemyndigade Kungl. Maj:t fångvårdsstyrelsen att för ovan omförmälda ändamål av omhänderhavande medel använda ett belopp av intill 1,500 kronor.

Med föranledande av nämnda bemyndigande uppdrog fångvårdsstyrelsen åt majoren i väg- och vattenbyggnadskåren Carl J. Insulander att verkställa ovanberörda undersökning.

Majoren Carl
J. Insulanders
utredning den
14 februari
1920.

Insulander anförde i ett den 14 februari 1920 dagtecknat utlåtande följande:

Kanalen in till Svartsjö bryggor hade, sedan den muddrades år 1894, icke uppremsats. Botten uppmuddrades då till 3,5 meter under lägsta vattenytan, men hade denna slammats igen till 3,2 à 3,3 meter under samma vattenyta, vilket vid låga vattenstånd vore till hinder för fartygens navigering i kanalen. Lägsta vattenytan räknades 3,87 meter över Stockholms slusströskel.

Bassängen vid Svartsjö bryggor hölle fortfarande de fastställda måtten enligt kontrakt vid byggnaden, nämligen 42 × 90 meter, men hade dess västra sida något igenslammats. På grund av klagomål från befälhavarna å Svartsjö bryggor anlöpande fartyg över, att bassängen skulle vara för smal, föresloges, att bottenbredden skulle ökas till minst 50 meter.

Då Svartsjöviken vore stadd i ett alltjämt fortskridande igenväxande, samt sjögräsen fölle till botten, där de förruttnade och bildade en mycket illaluktande dybotten, som i hög grad förorenade vattnet, vore densamma för Svartsjö tvångsarbetsanstalt synnerligen hälsofarlig. En del tyfoidfebrar, som på senare åren hade inträffat inom anstalten, påstodes hava förorsakats av det förorenade vattnet. För att motverka den norra delens igenväxande föreslogs en uppremsning från bron till ungefär 30 meter söder om badhuset nedom anstalten tvärs över hela viken. Uppremsningen borde göras minst 2 meter under lågvattenytan med den inskränkning, som nedan angäves i avseende på badplatsen. Den nedan nämnda muddringen av farleder i viken komme även att befördra vattenomsättningen i densamma.

Önskvärt vore att tvångsarbetsanstalten samtidigt finge en öppen badplats vid vikens östra strand, och skulle denna då förläggas omedelbart norr om nuvarande badhus. Men den lösa dybotten måste då närmast stranden betäckas med en faskimatta, och på vilken lades ett lager grus. Muddringen på detta område skulle göras till sådant djup, att vattendjupet efter mattans och grusets anbringande bleve 1,3 meter invid stranden och 2,0 meter vid ytterändan. Dock måste överallt vassens rotmassa bortskaffas.

Sedan lång tid hade det för Svartsjö tvångsarbetsanstalt varit ett önskemål att erhålla en trafikled för prämar med bogsering — dels till området nedanför Björndal invid Svartsjö park å östra stranden och dels till den s. k. Holmbacken å Svartsjö Djurgårds ägor å västra stranden av viken. Sjöledes kommande gödselmedel avlastades och upplades nu vid stenhuggeriets brygga, endast 100 meter från anstaltens tjänstemannabostäder. De hygieniska olägenheterna härav insåges lätt. Dessa skulle bliva avhjälpda, liksom även de långa tidsödande

transporterna av gödsel ut till anstaltens åkrar betydligt underlättades genom gödselupplagens flyttande till Björndal och Holmbacken. Bryggan vid Holmbacken hade även beräknats tjäna den centrala delen av Sänga socken, som icke hade någon brygga.

Kostnaderna för förenämnda upprensningsarbeten beräknades till 116,900 kronor.

Insulander har sedermera i ett den 3 mars 1920 dagtecknat yttrande föreslagit, att farleden till Holmbacken och badplatsen skulle uteslutas ur det ursprungliga förslaget, samt att bryggan vid Björndal skulle er- hålla en avsevärt förenklad konstruktion. Genom dessa förändringar skulle kostnaderna kunna nedbringas till 74,500 kronor.

Majoren Carl J. Insulanders förslag den 3 mars 1920.

På grund av de stora fördelar, som vunnes med de i utlåtandet angivna upprensningarna, förordade Insulander desammas utförande.

Svartsjöanstaltens direktör anförde i ett den 26 juni 1920 dagtecknat utlåtande över Insulanders båda förslag följande:

Direktören i yttrande den 26 juni 1920.

Det av Insulander avgivna utlåtandet av den 14 februari 1920 behandlade alla de spörsmål, som uppkommit rörande anstaltens å Svartsjö säkerställande med hänsyn till såväl de hygieniska förhållandena som de viktigaste trafikbehoven. Den höga kostnad, som kvarstode även enligt Insulanders förslag av den 3 mars 1920 för anordnandet av trafikled genom Svartsjövikens till Björndal jämte anläggandet av brygga därstädes, torde nödvändiggöra, att dessa arbeten uteslöttes eller åtminstone tillsvidare uppsköttes. Även om olägenheter för gårdsbruket därav uppstode, måste provisoriska utvägar beredas att å annat håll tills vidare kunna lossa och upplägga sjöledes anlända gödselmedel, och syntes möjlighet därtill förefinnas å anstaltens ägor i närheten av torpet Fiskarudden vid Hillersjövikens. Att därstädes anordna lossnings- och upplagsplats skulle visserligen kräva ej obetydliga sprängnings- och schaktningsarbeten, varjämte utkörningen till en del skiften å egendomen därifrån bleve längre än från Björndal, men torde den stora besparing i muddringskostnad, som på så sätt skulle göras, uppväga dessa olägenheter.

De arbeten, som återstode enligt förslaget och vilka ej kunde uteslutas eller uppskjutas, skulle sålunda enligt direktörens mening bliva: upprensning av kanalen, upprensning och breddning av hamnbassängen samt upprensning av Svartsjövikens norra del. Nödvändigheten av att dessa arbeten snarast möjligt utfördes, hade vid flera tillfällen framhållits såväl av direktören som av anstaltens läkare, och hade även fångvårdsstyrelsen anslutit sig till denna uppfattning. Kostnaden för arbetenas verkställande syntes böra uppskattas till 35,000 kronor. Insulanders beräkning för nu angivna arbeten utvisade visserligen ett något lägre belopp, men måste därtill läggas nödiga medel till arbetspremier åt tvångsarbetare i egenskap av handräckningsmanskap m. m. samt även något för eventuella stegringar i övriga kostnader.

Direktörens utlåtande utmynnade i en hemställan, att fångvårdsstyrelsen ville ingå med underdånig framställning, att Kungl. Maj:t täcktes till 1921 års riksdag avlåta proposition om anvisande å tilläggsstat för år 1921 av 35,000 kronor, för *dels* upprensning av kanalen från Hillersjöviken till Svartsjö brygga, *dels* upprensning och breddning av hamnbassängen vid nämnda brygga samt *dels* upprensning av Svartsjövikens norra del -- allt i överensstämmelse med det Insulander den 14 februari 1920 avgivna förslaget.

Fångvårdsstyrelsens utlåtande den 13 juli 1920.

Med underdånig skrivelse den 13 juli 1920 överlämnade fångvårdsstyrelsen handlingarna i ärendet till Kungl. Maj:t, därvid styrelsen framhöll såsom önskvärt, att särskilt upprensningen av kanalen och Svartsjövikens nordligaste del nedom anstaltsbyggnaderna komme till utförande.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens utlåtande den 11 september 1920.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som anbefalldes avgiva utlåtande i ärendet, förklarade i infortrat yttrande, dagtecknat den 11 september 1920, att, då styrelsen icke funnit anledning till erinran mot tillämnade förslaget till upprensning av kanalen från Hillersjöviken till Svartsjö brygga samt till upprensning och breddning av hamnbassängen vid nämnda brygga ävensom till upprensning av Svartsjövikens norra del, vilka arbeten beräknats kosta sammanlagt 35,000 kronor, styrelsen efter ärendets prövning funne sig kunna tillstyrka framställningen.

Tvångsarbets-sakkunniaga.

De tvångsarbetssakkunniga, till vilka nu ifrågavarande framställning överlämnats för avgivande av yttrande, instämde till fullo med vad direktören anfört i ärendet. Samtidigt framhölle de sakkunniga nödvändigheten av, att de föreslagna upprensningsarbetena snarast måtte komma till utförande, varför de sakkunniga instämt i direktörens ovanberörda hemställan om beviljande å tilläggsstat för år 1921 av ett reservationsanslag å 35,000 kronor.

Departementschefen.

I likhet med de i ärendet hörda myndigheterna samt de sakkunniga anser jag det nödvändigt, att nu ifrågavarande upprensningsarbeten i den omfattning, de slutligen angivits, med det snaraste komma till utförande, särskilt som de nuvarande förhållandena kunna medföra hälsofara för de å anstalten intagna. Jag anser mig därför böra biträda de sakkunnigas förslag, att hemställan göres till riksdagen om anvisande å tilläggsstat för år 1921 av ett reservationsanslag å 35,000 kronor för utförande snarast möjligt av berörda upprensningsarbeten.

Jag anhåller nu att få övergå till av de tvångsarbetssakkunniga framställda förslag beträffande statens tvångsarbetsanstalt i Landskrona.

Landskronaanstalten disponerar nu över 108 nattceller inredda ungefär på samma sätt som vid Svartsjöanstalten. Till anstalten hör därjämte det numera nedlagda kronohäktet i Landskrona, inrymt i ett av de gamla tornen, med 32 celler, som användas dels till isoleringsceller dels ock till straffceller. I bästa fall kan sålunda plats beredas för 140 kvinnor. Härtill komma, att å den till anstalten anslutna filialen å egendomen Hildero kunna inrymmas ett 20-tal tvångsarbeterskor förutom ett 10-tal frigivna.

Statens
tvångs-
arbetsanstalt
i Landskrona.

I sitt betänkande hava de tvångsarbetssakkunniga upptagit förslag därom, att det numera nedlagda centralfängelset i Norrköping, som har 156 nattceller, skulle från och med den 1 juli 1921 utgöra en statens tvångsarbetsanstalt för kvinnor i stället för Landskronaanstalten. De sakkunniga hava därvid uttalat, att Landskronaanstalten vore otidsenlig samt olämpligt belägen i sydligaste delen av Sverige, vilket medförde långa och dryga transporter. De sakkunniga hade genom en för ändamålet tillkallad fackman låtit uppgöra förslag till ombyggnad och förändringar av anstalten, avseende att, i den mån det begränsade område, varöver anstalten förfogade, det medgäve, göra anstalten sådan, att den kunde motsvara nutida fordringar, varvid särskilt tagits hänsyn till vikten av att i en anstalt, där kvinnor, av vilka de flesta vore behäftade med veneriska sjukdomar, förvarades, funnes fullgod sjukhusavdelning för deras vårdande samt i övrigt erforderliga hygieniska anordningar. Enligt det uppgjorda förslaget uppginge kostnaderna för anstaltens modernisering till omkring 530,000 kronor, utan att dock en fullt tidsenlig anstalt erhöles. Anstalten, som för närvarande hade plats för 140 kvinnor, torde, därest antalet tvångsarbeterskor ginge upp, vilket man hade all anledning att förmoda, inom en snar framtid bliva otillräcklig. Centralfängelset i Norrköping, som för närvarande hade plats för 164 tvångsarbeterskor, hade anordnats till tvångsarbetsanstalt för kvinnor och hade ända till år 1917 använts för dylikt ändamål. Den vore tidsenligare än Landskronaanstalten både i fråga om lokalteter och hygieniska anordningar. Möjlighet funnes dessutom att utan alltför stora kostnader utvidga anstalten. Det som syntes tala för Landskronaanstaltens bibehållande för förvaring av kvinnliga tvångsarbetare vore i första rummet den fördel, som denna anstalt ägde genom den därtill anslutna filialen å egendomen Hildero i Amundstorps socken, cirka 1 mil

Tvångsarbets-
sakkunniga.
Jämförelse
mellan an-
stalterna i
Landskrona
och Norrköping.

från Landskrona. Å Hildero, som ägdes och ställts till tvångsarbetsanstaltens förfogande av »Stiftelsen Hildero», hade intagits de kvinnor, som för första gången dömts till tvångsarbete, samt dessutom sådana förut å huvudanstalten förvarade, som ingivit förhoppning om framtida välförhållande och därvid ansetts kunna före frigivningen en tid vårdas under de mera fria former, som filialen erbjöde. Dessutom hade beretts möjlighet för dem, som frigivits att, därest de så önskade, å Hildero tillsvidare kvarstanna i en särskild avdelning, intill dess de kunde erhålla lämpliga platser för att självständigt förtjäna sitt uppehälle. Landskronaanstalten ägde vidare den fördelen, att å yttre vallgraven funnes vidsträckta trädgårdsland, där tvångsarbeterskorna såsom omväxling med arbetet på verkstäderna kunde sysselsättas med trädgårdsodling. De sakkunniga, som hyste den åsikten, att den lämpligaste åtgärden vore att anordna en helt ny anstalt å lämplig plats på landet, så inrättad, att de yngre och de äldre tvångsarbeterskorna hölles skilda inom anstalten, ansåge sig därför ej vilja föreslå Kungl. Maj:t att låta utföra de ifrågasatta ombyggnadsarbetena å Landskronaanstalten, vilka krävde stora kostnader utan att dock en förstklassig och tillräcklig anstalt erhöles. I det skick, vari Landskronaanstalten nu befunne sig, ansåge emellertid de sakkunniga, att den ej för längre tid framåt borde användas såsom tvångsarbetsanstalt. Såsom ovan nämnts vore däremot Norrköpingsanstalten i ett fullt användbart skick och kunde tillsvidare användas för det avsedda ändamålet, om blott vissa smärre anordningar i kök- och badavdelning vidtoges, vartill särskilt anslag ej behövde begäras. Anstalten torde ock kunna vid behov utan större kostnader utvidgas. En avgjord fördel med Norrköpingsanstalten vore, att sjukavdelningen vore betydligt bättre. För Norrköpingsanstalten, som ävenledes hade en trädgård för tvångsarbeterskornas sysselsättande i det fria, talade även anstaltens belägenhet. En stor del av de till tvångsarbete dömda kvinnorna rekryterades från huvudstaden, och det låge i öppen dag, att kostnaderna för transporterna av tvångsarbeterskorna till och från Norrköping bleve betydligt mindre än till Landskrona.

Kronohäktet i Norrköping. De sakkunniga hava i detta sammanhang upptagit frågan, i vad mån det med centralfängelset i Norrköping förenade kronohäktet lade hinder i vägen för den av de sakkunniga förordade överflyttningen av Landskronaanstalten till Norrköping.

Kronohäktet i Norrköping hade sedan längre tid tillbaka varit krono- och rannsakningsfängelse för Norrköpings stad samt Björkekind, Östkind, Lösings, Bråbo och Memmings häradar. Sedan den gamla häktesbyggnaden i sammanhang

med uppförande av nytt rådhus å stadens angränsande mark år 1907 måst utrymmas, avslöts mellan fängvårdsstyrelsen och staden den 20 december 1909 en överenskommelse av innehåll, bland annat, att kronan till staden mot viss ersättning överläte häktestomten jämte därå befintliga byggnader, att staden, som ägt i häktet förvara sina rannsakningsfångar, skulle, så snart den hunnit inrätta eget rannsakningsfängelse, dock senast med ingången av år 1921, avstå från varje anspråk att vidare få i kronans fängelse förvara ifrågavarande fångar, att däremot kronan förband sig att, till dess annorlunda kunde med staden avtalas, i staden utan någon kostnad för densamma hålla häkte, där staden tillhörande fångar, som skulle undergå bötesförvandlings- eller andra frihetsstraff eller som häktats för lösdriveri, skulle mottagas i förvar eller i avbidan å till äventyrs erforderlig transport till annan fängvårdsanstalt, samt att — efter det Björkekind, Östkind, Lösings, Bråbo och Memmings härader, vilka samtliga haft rätt att använda kronohäktet i Norrköping såsom häradahäkte och av vilka de tre sistnämnda jämväl ägt att där hålla sina ting, enligt särskilda överensskommelser med staden till dess förmån av sagt sig rätten till kronohäktets begagnande för annat ändamål än rannsakingars hållande med häktade personer ävensom varje ersättningsanspråk för den händelse kronohäktet skulle komma att förläggas till annan än dess dåvarande plats — staden nu fritogs från all annan skyldighet gent emot häraderna än som i nämnda mellan dem och staden träffade överenskommelser undantagits.

Genom nådigt brev den 10 juni 1910 godkändes omförmälda avtal och förordnades, att den i anledning av det äldre kronohäktets utrymmande provisoriskt anordnade kronohäktesavdelningen vid tvångsarbetsanstalten skulle inrättas så, att den för framtiden kunde användas på sätt vid överenskommelsens avslutande blivit förutsatt.

Av den sålunda bestämda anordningen hade Kungl. Maj:t ansett följa, att häradernas tidigare skyldighet att gälda årligt bidrag till det gamla kronohäktets underhåll borde anses hava upphört i och med det att häktesbyggnaderna år 1907 måst utrymmas.

På framställning från Norrköpings stad ingick sedermera styrelsen ett nytt avtal med staden, godkänt av stadsfullmäktige den 21 december 1911. Härigenom förband sig styrelsen att genom påbyggnad av ifrågavarande cellflygel, som dittills inrymt 16 celler, därstädes anordna en ny våning, innehållande 8 celler jämte rannsakningslokaler, samt att med anlitande av sålunda vunnet utrymme till förvar mottaga stadens rannsakningsfångar och för deras rannsakande tillhandahålla lokal, varemot Norrköpings stad förband sig att till utförande av berörda byggnadsarbeten bidraga med 35,000 kronor. Till byggnadens underhåll, ersättning för bevakning och övriga utgifter med undantag av förplägningskostnaden för stadens fångar, som skulle gäldas enligt enahanda grunder som tillförene, skulle staden årligen erlagga i ett för allt 1,700 kronor. Intill dess påbyggnaden och därmed avsedda anordningar kommit till stånd, skulle staden åga att under enahanda betingelser som dittills vid tvångsarbetsanstalten förvara sina rannsakningsfångar och där hålla rannsakingar. Skulle tvångsarbetsanstalten i Norrköping såsom statsanstalt nedläggas, ägde Kungl. Maj:t och kronan att mot återbärande till staden av nyssnämnda belopp, 35,000 kronor, vinna befrielse från omförmälda förpliktelser gent emot staden. Genom Kungl. Maj:ts nådiga brev den 3 oktober 1913 godkändes berörda avtal, allenast med den ändring att stadens årliga bidrag till byggnadens underhåll m. m. höjdes från 1,700 till

2,500 kronor. Sedan de föreslagna byggnadsarbetena utförts med anlitande av det bidrag, Norrköpings stad förbundit sig att gälda, samt för ändamålet ytterligare anvisade statsmedel, togos de nya lokalerna år 1915 i bruk.

Kronohäktet i Norrköping upptager inom det nuvarande centralfängelseområdet en för ändamålet särskilt inredd flygel i tre våningar, omedelbart sammanhängande med den övriga byggnadskomplexen. Häktesflygeln inrymmer en cellavdelning med 24 celler, 8 å varje botten, samt vakt- och expeditionsrum, domstolslokaler, kök och bostadslägenheter för bevakning, vartill ansluta sig promenadgårdar, anordnade å en del av fängelsets inre gårdsplan. En cellbotten är avsedd för verkställande av disciplinstraff, som kunna åläggas inom centralfängelsets gemensamhetsavdelning.

Vidkommande kronohäktet hava de sakkunniga anfört:

Därest beslut komme att fattas därom, att Norrköpingsanstalten ånyo skulle finna användning till tvångsarbetsanstalt för kvinnor, vore det nödvändigt, att anstalten disponerade över en särskild cellavdelning för isolering av tvångsarbeterskorna samt för verkställande av extra judiciell bestraffning. Då kronohäktesavdelningen under senare åren varit mycket litet belagd, torde utan svårighet den övre våningen kunna användas till isolerings- och straffceller för tvångsarbetsanstalten. Emot kronohäktets användande till dylikt ändamål kunde visserligen invändas, att de i kronohäktet intagna lätt kunde komma i beröring med tvångsarbeterskorna samt att cellernas användning för tvångsarbeterskorna ej kunde anses förenligt med den nya formen för tvångsarbetet. Emot den första invändningen kunde anföras, att kronohäktet under flere år varit i funktion, under det tvångsarbetsanstalten använts till förvaring av tvångsarbeterskor utan att, så vitt de sakkunniga hade sig bekant, några verkliga olägenheter eller störande uppträdanden ägt rum. Samma kombination hade under några år ägt rum inom Landskronaanstalten samt i centralfängelset i Växjö. Med lämplig bevakning och några smärre förändringar i fråga om olika ingångar till våningarna samt genom anordnande av ett särskilt plank emot anstaltens trädgård, torde de största olägenheterna av kronohäktets närhet vara avlägsnade.

I fråga om kronohäktets administration hava de sakkunniga väckt två förslag. Det ena förslaget innebär, att kronohäktet och dess personal alltjämt skulle lyda under fängvårdsstyrelsen med direktören vid tvångsarbetsanstalten som tillsyningsman. Det andra förslaget innebär, att kronohäktet helt skulle läggas under anstaltsstyrelsens ledning.

De sakkunniga hava ifråga om det första administrationssättet framhållit, att det ur organisationssynpunkt vore olämpligt, att olika delar av anstalten

lydde under olika styrelser, vilket lätt skulle kunna leda till konflikter mellan de olika styrelserna ifråga om disciplinens uppehållande m. m.

De sakkunniga hade därför ansett sig böra förorda, att kronohäktet i alla avseenden lades under Norrköpingsanstaltens omedelbara ledning. Avtalet med Norrköpings stad torde icke enligt de sakkunnigas mening lägga hinder i vägen för en dylik anordning, enär fängvårdsstyrelsen, som slutit avtalet, därvid uppträtt som kronans representant och kronan alltjämt, låta vara genom annat statens organ, uppehölle fängelset såsom statsanstalt. I kronohäktet borde, efter det tvångsarbetsanstalten tagits i bruk för sitt ändamål, endast förvaras rannsakningsfångar eller med andra ord, kronohäktet skulle bliva enbart stadshäkte, Fångar, som ådömts urbota straff eller underginge bötesförvandlingsstraff, borde undergå dylikt straff å det närbelägna straffängelset i Linköping.

Vidare föresloge de sakkunniga, att kronohäktet borde organiseras på ungefär samma sätt som t. ex. kronohäktet i Lycksele med en överkonstapel samt två vaktkonstaplar såsom bevakningspersonal, som för närvarande avlönades från förslagsanslaget till fångars vård och underhåll. Även efter kronohäktets avskiljande från fängvården torde enligt de sakkunnigas mening hinder icke möta mot personalens vid kronohäktet avlönande från sistnämnda anslag, vadan något särskilt anslag härför ej torde behöva äskas hos riksdagen.

De tvångsarbetssakkunniga hava härefter i sitt betänkande lämnat en redogörelse för de omändringsarbeten, som därest Landskronaanstalten bibehölles, enligt sakkunnigas mening skulle erfordras för dess modernisering.

*Föreslagna
omändrings-
arbeten vid
Landskrona-
anstalten.*

Landskronaanstalten bestode av följande byggnader: Västra längan, som användes till logement och kyrka, norra längan, som användes till sjukhus och bostäder för personalen, östra längan, som användes till expedition och bostad för direktör, södra längan, som användes till arbetssalar och förråd, f. d. kronohäktet, använt till cellbyggnad, samt södra tornet, använt till kök.

Om Landskronaanstalten skulle nöjaktigt kunna moderniseras för att fylla de fordringar, man med den omläggning av behandlingen, de sakkunniga förutsatt, måste hava på en dylik anstalt, borde följande förändringar vidtagas:

Västra längan skulle bibehållas som logementsbyggnad. Balkongen i mellansta cellvåningen skulle utbyggas till yttermuren. En cell samt motsvarande del av korridoren i varje avdelning måste tagas i anspråk för anordnande av toiletter och vattenklosett. Kyrkan i vinden skulle inredas till två stora arbetssalar. I norra längans bottenvåning skulle inredas två arbetssalar, förrådsrum samt vaktrum, och i nordvästra hörnet placeras en trappa, ledande till våningen 1 tr. upp. Denna våning skulle inredas till logement med tillhörande tvättrum samt rum för vårdare. Våningen 2 tr. upp vore i sin helhet avsedd till sjukhusavdelning och bestode av behandlingsrum, isoleringsrum, tre sjuksalar, badrum, kök, toiletter samt rum för vårdare. Norra längan bibehölles i sitt nuvarande skick. I södra längan anordnades i bottenvåningen kök gående genom två våningar, renseri, skafferier, ångpannerum och bränsleförråd samt mottagningsrum med en avdelning för bad m. m. Våningen 1 tr. upp vore avsedd att användas till matsalar, serveringsrum och vaktrum och i våningen två trappor upp kyrka, pastorsexpedition och skolsalar. Kyrkan skulle, genom att bjälklaget till vinden borttoges, kunna erhålla en synnerligen förnämlig och stämningsfull utformning.

Det nuvarande köket skulle användas till tvättstuga och mellan detta och södra längan skulle uppföras en låg byggnad, innehållande torkrum samt mangel- och strykrum. Uppvärmningen inom anstalten skedde nu genom eldning i kaminer och kakelugnar, men föresloges att ersättas med värmeledning.

De approximativa kostnadsberäkningar, som uppgjorts för en ombyggnad enligt detta program, visade, att denna ombyggnad skulle draga en kostnad av 290,000 kronor, men för att denna ombyggnad skulle kunna utföras fordrades, att utanför anstaltens nuvarande område beredd plats för nybyggnad av assistentbostad samt ett bostadshus om minst 10 eldstäder. Kostnaden för dessa byggnader torde röra sig omkring 140,000 kronor, och kostnaden för anstaltens modernisering i sin helhet skulle alltså belöpa sig till ungefär 430,000 kronor.

Då enligt de sakkunnigas mening Landskronaanstalten genom ovan föreslagna anordningar ändock ej blev en fullt tillfredsställande anstalt, samt de sakkunniga ej ansåge det med sparsamhetens fordringar överensstämmande att nedlägga så dryga kostnader på en dylik anstalt, samt den därjämte inom en ej alltför avlägsen framtid torde bli utbytt mot en helt ny, från början för sitt avsedda ändamål anordnad anstalt, hava de sakkunniga ansett sig böra avstyrka, att några som helst moderniseringsplaner realiserades vidkommande Landskronaanstalten.

I detta sammanhang hava de sakkunniga framhållit, att några nya anslag ej torde behöva äskas vare sig för Norrköpingsanstaltens apterande till tvångsarbetsanstalt eller för nya befattningshavares anställande i Norrköping.

*Tvångsarbets-
sakkunnigas
hemställan.*

I fråga om tvångsarbetsanstalten för kvinnor hava de sakkunniga hemställt, att Kungl. Maj:t hos riksdagen måtte göra hemställan, att riksdagen måtte medgiva, att centralfängelset i Norrköping finge från och med den 1 juli 1921 i stället för tvångsarbetsanstalten i Landskrona utgöra en statens tvångsarbetsanstalt för kvinnor, under benämning statens tvångsarbetsanstalt i Norrköping, samt att i följd härav dels den för statens tvångsarbetsanstalt i Landskrona fastställda staten skulle från och med den 1 juli 1921 gälla för statens tvångsarbetsanstalt i Norrköping, dels ock det under femte huvudtiteln uppförda anslaget till statens tvångsarbetsanstalt i Landskrona i stället utgå till statens tvångsarbetsanstalt i Norrköping.

*Byggnads-
styrelsens
yttrande.*

Vidkommande Landskronaanstalten har byggnadsstyrelsen i underdånigt utlåtande den 9 december 1920 anfört, att, då de tvångsarbets-sakkunniga själva framhållit, att de ifrågasatta ändringarna inom anstalten i Landskrona ej skulle giva ett tillfredsställande eller mot de nedlagda kostnaderna svarande resultat, byggnadsstyrelsen funne sig ej

föranledd till annat uttalande rörande det föreliggande förslaget, i vad det avsåge denna anstalt, än att framhålla, att Landskrona gamla fästning givetvis måste tillmätas ett mycket stort kulturhistoriskt värde och att vid eventuella ändringar inom densamma den största möjliga hänsyn härtill borde tagas.

Fångvårdsstyrelsen har avgivit infortrat yttrande, så vitt avser förslaget om förläggande av statens tvångsarbetsanstalt i Landskrona till centralfängelset i Norrköping, i vilket utlåtande fångvårdsstyrelsen anför bland annat följande.

*Fångvårds-
styrelsen i
utlåtande den
10 december
1920.*

Fångvårdsstyrelsen hade förut påpekat, att Landskronaanstalten för närvarande icke i allt vore lämplig. Detta gällde ifråga om dess användning till centralfängelset likasåväl som till tvångsarbetsanstalt. Vid sådant förhållande hade styrelsen svårt att inse, varför fångvården, som icke kunde undvara både Landskrona- och Norrköpingsanstalten, skulle avstå från den bättre bibehållna och för fångförvar lämpligare. Såsom tvångsarbetsanstalt skulle ock tydligen Landskronaanstalten vinna större användbarhet, om hela fästningsområdet inlades till densamma. I likhet med de tvångsarbetsakkunniga hölle styrelsen före, att den för de kvinnliga tvångsarbetarna gagneligaste åtgärden vore, att en helt ny anstalt anordnades å lämplig ort på landsbygden. Intill dess att sådan »trädgårdsfarm» kommit till stånd, torde användningen av vare sig den ena eller andra av ifrågavarande tvenne anstalter få anses såsom ett provisorium för en jämförelsevis kortare tid; och borde törhända ur sådan synpunkt valet dem emellan icke tillskrivas någon mera genomgripande betydelse, i vad saken anginge. Det vore sant, att större kostnader finge beräknas för Landskronaanstaltens iordningsställande, men dessa kostnader torde kunna nedbringas och bliva behöfliga även om anstalten bibehölles för fångvården.

Vidkommande kronohäktet i Norrköping framhölle fångvårdsstyrelsen, att det på grund av kronohäktets användning för Norrköpings stad samt Björkekinds, Östkinds, Lösings, Bråbo och Memmings häraders räkning torde vara ovisst, huruvida, så länge anstalten kvarbleve i statens hand, med staden och häradet kunde träffas uppgörelse om häktets nedläggande på villkor, som finge anses för kronan antagliga.

Om häktet skulle efter anstaltens upplåtande för kvinnliga tvångsarbetare bibehållas såsom kronohäkte, måste den för dess skötsel avsedda personalen fortfarande tillhöra fångvårdsförvaltningen, då det näppeligen läte sig göra att administrera häktet genom befattningshavare, som med avseende å sin tjänstgöring skulle lyda under tvenne skilda styrelser. Det skulle dock ej möta hinder, att anstaltens direktör fungerade som häktets tillsyningsman, eller att predikant och läkare vore gemensamma för anstalten och häktet. Kronohäktets mathållning kunde ock besörjas från anstalten mot portionspris. För häktets behöriga upprätthållande skulle vidare fordras, att hela cellflygeln med expeditions- och domstolslokaler samt bostäder för bevakningen finge disponeras av fångvården, som dessutom behöfde lämpligt utrymme för fångarnas gårdgång. Det oaktat syntes ett samboende inom den nuvarande fängelsekomplexen erbjuda vanskligheter, som knappast kunde till fullo övervinnas.

På anförda grunder funne styrelsen Norrköpingsfängelsets användande såsom tvångsarbetsanstalt för kvinnor kunna ifrågakomma allenast under sådan förut, sättning, att avtal med staden förut träffats om det nuvarande kronohäktets fränskiljande från fångvårdsförvaltningen.

*Fångvårds-
sakkunniga.*

Jämväl de fångvårdssakkunniga hava den 3 december 1920 avgivit utlåtande angående det väckta förslaget om förläggande av statens tvångsarbetsanstalt till centralfängelset i Norrköping.

De fångvårdssakkunniga hava i sitt utlåtande till en början berört frågan huruvida det ur fångvårdssynpunkt vore något att erinra mot det väckta förslaget om Norrköpingsanstaltens apterande till tvångsarbetsanstalt för kvinnor därvid de fångvårdssakkunniga uttalat, att det ur denna synpunkt icke torde vara av alltför stor betydelse, om Landskronaanstalten i stället för centralfängelset i Norrköping ställdes till fångvårdens förfogande såsom reserv. Att märka vore dock, att vid Landskronaanstalten utrymmena vore sämre såväl till omfånget som beskaffenheten, och att de kostnader, som ansetts vara behöfliga för anstaltens iordningsställande i händelse av dess fortsatta användning som tvångsarbetsanstalt, torde i kanske lika fullt mått behöva å densamma nedläggas, om anstalten skulle bliva fullt tjänlig som fångvårdsanstalt. Ej heller hade fångvårdssakkunniga funnit ett av fångvårdsstyrelsen väckt förslag om Norrköpingsanstaltens användande såsom militärhäkte utgöra något hinder för denna anstalts upplåtande till tvångsarbetsanstalt för kvinnor. De fångvårdssakkunniga, som haft gemensamma överläggningar med de tvångsarbetssakkunniga i det nu föreliggande ärendet, funne därför med särskild hänsyn därtill, att de tvångsarbetssakkunniga framhållit, att Norrköpingsanstaltens användning såsom tvångsarbetsanstalt vore ett provisorium, som torde komma att upphöra, då en helt ny anstalt bleve uppförd, att fångvårdens utrymmes- och specialbehov ej utgjorde något hinder för det ifrågasatta utbytet av de två anstalterna. Så länge ingendera av de två anstalterna vore för fångvårdens platsutrymme direkt nödvändig, torde emellertid tills vidare under nu rådande ekonomiska förhållanden och med de höga kostnader, som skulle erfordras för Landskronaanstaltens försättande i erforderligt skick, föreliggande förslag innebära den för stunden billigaste lösningen.

Om än de fångvårdssakkunniga sålunda ej ville motsätta sig förslaget om Landskronaanstaltens utbytande mot Norrköpingsanstalten, framhölle de fångvårdssakkunniga, att detta förslag ej torde realiseras utan att frågan om kronohäktet på nöjaktigt sätt ordnades. På grund av det mellan Norrköpings stad, å ena, och fångvården, å andra sidan, ingångna avtalet, torde kronohäktet icke kunna förvandlas till enbart rannsakningshäkte utan att staden därtill givit sitt samtycke. Under förutsättning att dylikt samtycke lämnades, hade de fångvårdssakkunniga ingen annan anmärkning att göra mot den av tvångsarbetssakkunniga föreslagna anordningen, än att det givetvis icke kunde vara fullt lämpligt, att ett rannsakningshäkte och för den tingsbesökande allmänheten avsedda lokaler vore förlagda inom en anstalt, avsedd för kvinnor av den art, som behövde hållas till tvångsarbete. Då emellertid tvångsarbetssakkunniga för sin del funnit olägenheterna av denna anordning ävensom av häktesbyggnadens användande vid disciplinära åtgärder mot de å tvångsarbetsanstalten intagna kunna genom lämpliga

medel begränsas, och dessa i varje fall varit för handen även under den tid fängelset såsom tvångsarbetsanstalt för kvinnor stått under fängvårdsstyrelsens inseende, föreläge icke nu skäl för fängvårdssakkunniga att i vidare mån än som nu skett uttala tveksamhet beträffande ifrågavarande anordning, allt dock under förutsättning, att tvångsarbetsanstalten och häktet, på sätt tvångsarbetssakkunniga föreslagit, komme under gemensam ledning.

Skulle åter den uppgörelse med Norrköpings stad, som, på sätt förut nämnts, enligt de fängvårdssakkunnigas mening förutsattes för genomförandet av tvångsarbets-sakkunnigas förslag beträffande det nuvarande kronohäktet i Norrköping, av en eller annan anledning icke komma till stånd, torde det bli nödvändigt att bibehålla nu ifrågavarande cellavdelning, åtminstone i viss utsträckning, som kronohäkte. Fängvårdssakkunniga framhölle dock, att förut påpekade olägenheter av ett rannsakningshäktes inrymmande i en anstalt, avsedd för kvinnor, bleve än större, om det i stället bleve fråga om ett kronohäkte, där jämväl bötes- och andra cellfångar skulle kunna förvaras, och att det endast vore tanken på att det allenast vore fråga om en mera provisorisk anordning, som kunde avhålla fängvårds-sakkunniga från att avstyrka ett dylikt ordnande av saken.

Med anledning av vad fängvårdsstyrelsen och de fängvårdssakkunniga anført, har yttrande inhämtats från stadsfullmäktige i Norrköping. Stadsfullmäktige androgo däri:

*Stadsfull-
mäktige i
Norrköping*

Staden hade numera genom inkorporeringar erhållit en yttridd, som räknades i kvadratmil, och ett inväntarantal av i det närmaste 60,000 personer och skulle, om den befintliga straffanstalten indroges, bli den enda stad i riket, som med denna storlek vore utan sådan anstalt. Vad detta skulle betyda för ett ordentligt och snabbt verkställande av bötesförvandlingsstraff, vore uppenbart. Staden komme nämligen givetvis att årligen lämna ett högst betydande antal bötfällda, som saknade tillgång till böternas erläggande. Efter en tillfällig minskning i detta antal hade redan under närmast förflutna tiden härutinnan visat sig en stegring, som förvisso komme att ytterligare tilltaga. Särskilt vore därvid att räkna med alla för brott mot rusdryckslagarna sakfälda. Att låta bötesförvandlingsstraffen verkställas å straffängelset i Linköping torde å ena sidan komma att ådraga statsverket icke obetydliga kostnader, och å andra sidan medförde en sådan anordning, enligt de erfarenheter, som vunnits under den korta tid en sådan anordning tillförne använts, den allra största svårighet att få förvandlingsstraffen bragta till verkställighet. Fångarna skulle nämligen i sådant fall inställas vid visst fängtransport medförande tåg. Inom kort bleve det inom de sakfäldes kretsar känt, vilka tåg, som komme ifråga, och de hölle sig då helt enkelt undan för tillfället. Att någon tid dessförinnan anhålla dem och sätta dem i tillfälligt förvar, torde icke ligga inom magistratens befogenhet. Vad anginge de staden tillhöriga fångar, som skulle undergå kortare frihetsstraff, vore det visserligen önskvärt, att de för framtiden liksom hittills finge avtjäna straffet å stadens kronohäkte, men huru än härmed ordnades, torde emellertid vara av mindre betydelse, då antalet sådana fångar i regel vore ganska obetydligt. Under åberopande av vad sålunda anförts förklarade sig stadsfullmäktige icke hava något att erinra mot förläggning av en statens tvångsarbetsanstalt för kvinnor till det nuvarande centralfängelset i Norrköping, under förutsättning att härigenom ingen

ändring skedde i de bestämmelser angående krono- och rannsakningshäktet i Norrköping, vilka faststälts genom nådiga breven av den 10 juni 1910 och den 3 oktober 1913, såvida ej nytt avtal därom kunde träffas med Norrköpings stad.

*Länsstyrelsen
i Östergöt-
lands län.*

Länsstyrelsen i Östergötlands län uttalade i infordrat utlåtande, att, ehuru vissa olägenheter givetvis vore förbundna med centralfängelsets i Norrköping upphörande och omläggande till tvångsarbetsanstalt för kvinnor, dessa olägenheter likväl ej vore svårare än att sådan anordning kunde fungera, intill dess en ny, mera ändamålsenligt belägen och inrättad anstalt kunde bli uppförd. Länsstyrelsen betonade dessutom nödvändigheten av att stadsfullmäktiges ovanberörda villkor beaktades, enär straffängelset i Linköping som ständigt vore fullt belagt, svårigen kunde mottaga alla bötesfångar från Norrköping med omnejd, varförutom stora kostnader och andra olägenheter vore förknippade med deras transport till Linköping.

*Styrelsen för
statens
tvångsarbets-
anstalt i
Landskrona
ang. anstal-
tens bibehållande
därstädes.*

Sedermera har styrelsen för statens tvångsarbetsanstalt i Landskrona uti underdånig skrivelse den 22 februari 1921 meddelat, att styrelsen verkställt undersökning angående de åtgärder, som i första hand krävdes för att modernisera Landskronaanstalten. De hygieniska anordningarna vore synnerligen bristfälliga samt krävde, att ändring härutinnan med det allra första vidtoges. I västra längan, som användes till logement och kyrka, funnes visserligen vatten och avlopp, men inga tvätt- eller sköljanordningar. I vardera av de trenne våningarnas korridorer funnes två torrklosetter, som föga överensstämde med sundhetens fordringar och måste med det snaraste utbytas mot mera moderna anordningar. Då de å anstalten intagna ofta vore behäftade med underlivssjukdomar av olika slag, torde det ur hygienisk synpunkt vara erforderligt att anordna s. k. bidéer. Styrelsen föresloge därför beträffande västra längan följande sanitära anläggningar. Uti vardera av våningarnas korridorer borde uppsättas 3 tvättställ med avlopp eller tillsammans 36 tvättställ, varjämte i varje korridor anordnades en bidé av porslin med s. k. underdusch för blandning av varmt och kallt vatten. I vardera av de 6 korridorerna åt nordvästra längan borde uppsättas vattenklosett. För beredande av varmvatten till förutnämnda 6 st. bidéer borde uppsättas å lämplig plats i källaren en gas-automatapparat. I norra längan, där sjukhuset nu vore inrymt, borde uppsättas i det där befintliga toiletrummet en vattenklosett samt i södra längan i vardera av 2:dra och 3:dje våningarna en vattenklosett. Enligt infordrade kostnadsberäkningar å ovannämnda arbeten skulle desamma komma att draga en kostnad av cirka 50,000 kronor, däri jämväl inginge

kostnader för håltagning och lagning av väggar m. m. Möjligen kunde kostnaderna för sistnämnda arbeten nedbringas genom användandet av anstaltens personal vid arbetenas utförande.

På grund av det anförda har styrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att till utförande av ovannämnda arbeten å tilläggsstat för år 1921 anvisa ett reservationsanslag å 50,000 kronor.

Över sistnämnda framställning av Landskronastyrelsen har byggnadsstyrelsen avgivit särskilt utlåtande, däri byggnadsstyrelsen förklarat, att styrelsen efter tagen del av de till stöd för det begärda beloppet åberopade kostnadsförslag icke hade något att erinra mot Landskronastyrelsens förslag.

*Byggnads-
styrelsen.*

Såsom av utredningen framgår och jag vid besök å de båda anstalterna funnit, är Norrköpingsanstalten, vad själva byggnaderna angår, i avgjort bättre skick än Landskronaanstalten, även om det icke kan antagas att Norrköpingsanstalten skulle kunna tagas i bruk utan någon reparation, då, enligt vad jag numera förnummit, värmeledningen därstädes skall vara mycket bristfällig och trossbottnarna i nattsellbyggnaden skola hava utdömts vid brandsyn. Det är givetvis också ett stort företräde hos Norrköpingsanstalten, att den är försedd med centralvärmeledning och vattenklosetter samt har stora och lämpliga sjuksalar.

*Departements-
chefen.*

Norrköpingsanstalten är emellertid mycket illa belägen ur isolerings-synpunkt, omgiven som anstalten är på två sidor av stora fabrikskomplex och på en sida av en livligt trafikerad gata. En annan olägenhet är, såsom framhållits av såväl fängvårdsstyrelsen som de fängvårds-sakkunniga, att med Norrköpingsanstalten är förenat ett kronohäkte för Norrköpings stad samt Björkekind, Östkind, Lösings, Bråbo och Memmings härad. Härtill kommer — och detta är enligt min mening den viktigaste olägenheten — att Norrköpingsanstalten utomhus endast förfogar över ett mindre trädgårdsområde, vadan friluftsarbetet, som har den allra största betydelse för behandlingen av tvångsarbetsanstaltarnas skyddslingar, endast i ringa omfattning kunde komma till användning vid Norrköpingsanstalten.

Landskronaanstalten har i motsats mot Norrköpingsanstalten ett väl isolerat och lämpligt läge, omgiven som den är av en yttre och en inre vallgrav. Anstalten förfogar å yttre vallgravarna över stora, för trädgårdsodling synnerligen lämpliga områden, där på grund av jordens goda beskaffenhet utmärkta skördar kunna erhållas. Terrängens beskaffenhet giver ock möjlighet att kunna isolera särskilda grupper så, att de icke ens under utomhusarbetet kunna komma i någon beröring

med varandra. I motsats mot de tvångsarbetssakkunniga anser jag, att Landskronaanstaltens avlägsenhet från huvudstaden snarast utgör en fördel. Någon avsevärt ökad kostnad för statsverket genom längre järnvägstransporter torde icke härigenom behöva uppkomma.

Till förmån för Landskronaanstalten talar vidare, att staten i huvudsak förfogar över det till anstalten anslutna hemmet »Hildero», som jag funnit synnerligen lämpligt såsom övergångsanstalt för dem, som före frigivandet lämpligen kunna sysselsättas under friare former.

På grund härav och då i varje fall inom en ej alltför lång framtid måste upptagas frågan om uppförande på landet av en ny anstalt för tvångsarbeterskorna, samt det vid sådant förhållande synes mindre välbeträkt att nu företaga en kostsam omflyttning, anser jag mig icke kunna förorda, att — såsom tvångsarbetssakkunniga föreslagit och i årets statsverksproposition under punkt 26 förutsatts — centralfängelset i Norrköping skulle från och med den 1 juli 1921 användas såsom statens tvångsarbetsanstalt för kvinnor.

Såsom de tvångsarbetssakkunniga och fängvårdsstyrelsen framhållit, skulle Landskronaanstaltens byggnader för att bliva fullt lämpliga för ändamålet kräva betydande omändringar. Med hänsyn till det nuvarande ekonomiska läget anser jag mig emellertid ej kunna förorda andra arbeten än dem, som av styrelsen för Landskronaanstalten föreslagits. Dessa äro, enligt vad jag vid mitt besök vid anstalten förvissat mig om, oundgängligen nödvändiga och böra komma till utförande snarast möjligt. Det härför begärda beloppet 50,000 kronor, emot vilket byggnadsstyrelsen ej haft något att erinra, torde få anses skäligt.

Under åberopande av vad jag i ärendet anfört, hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att på tilläggsstat för år 1921 bevilja *dels* för ombyggnad av ekonomihuset vid statens tvångsarbetsanstalt å Svartsjö samt för upprepningsarbeten i Svartsjöviken m. m. ett reservationsanslag å 100,000 kronor, *dels ock* till bekostande av förut angivna sanitära anordningar vid statens tvångsarbetsanstalt i Landskrona ett reservationsanslag å 50,000 kronor.

Till denna, av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan behagade Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnade, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skulle avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Herman Hultkrantz.